

Partnerski odnosi i tranzicija u roditeljstvo

Duras, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:935942>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Ana Duras

PARTNERSKI ODNOSI I TRANZICIJA U
RODITELJSTVO

ZAVRŠNI RAD

prof. dr. sc. Ninoslava Pećnik

Zagreb, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PARTNERSKI ODNOSI PRIJE RODITELJSTVA	3
2.1. <i>UTJECAJ PRIMARNE OBITELJI NA FORMIRANJE ODNOSA</i>	3
2.2. <i>ZADOVOLJSTVO U PARTNERSKIM ODNOSIMA</i>	4
3. MOTIVACIJA ZA RODITELJSTVO	9
3.1. <i>USPOREDBA MOTIVACIJE KOD ŽENA I MUŠKARACA</i>	10
3.2. <i>TEORIJE SOCIJALIZACIJE I MOTIVACIJA ZA RODITELJSTVO</i>	11
4. PROMJENE U PARTNERSKIM ODNOSIMA TIJEKOM TRUDNOĆE	13
4.1. <i>NEPLANIRANA TRUDNOĆA</i>	15
5. PROMJENE U PARTNERSKIM ODNOSIMA NAKON ROĐENJA DJETETA .17	
5.1. <i>BABY BLUES SINDROM</i>	18
5.2. <i>POSTPOROĐAJNA DEPRESIJA</i>	19
5.3. <i>PARTNERSKI ODNOSI POD UTJECAJEM NOVOROĐENČADI</i>	19
7. LITERATURA	25

PARTNERSKI ODNOSI I TRANZICIJA U RODITELJSTVO

SAŽETAK

Očekivanje djeteta predstavlja veliku prekretnicu u životu budućih roditelja kao i u životima njihove okoline. Cilj ovog rada je istražiti i sažeti u samom radu proces u ljudskim životima koji se odvija tijekom suživota partnera bez djeteta, prilikom razmišljanja i pripremanja na potencijalno roditeljstvo te na samom kraju tijekom rođenja djeteta. Partnerski odnosi pod utjecajem su brojnih čimbenika, individualni, okolinskih, obiteljskih i dr. koji zajedno utječu na međusobne odnose, a kasnije i na motivaciju za imanjem vlastite djece, obitelji. Tijekom razdoblja trudnoće vidljivo je opadanje zadovoljstva u odnosu koji je pod utjecajem psihološkog stresa, iscrpljenosti, umora, manjka vremena i dr. Opadanje zadovoljstva je karakteristika također i neplaniranih trudnoća koje su u značajnijem riziku zbog ne adekvatne pripremljenosti i brige. Period nakon rođenja djeteta posebno je osjetljiv za majke kod kojih se može razviti baby-blues sindrom ili postporođajna depresija. Iako su iskustva individualna, općenito je karakteristika opadanje zadovoljstva odnosom kao posljedica manjka vremena, skrbi za dijete i brojnih drugih čimbenika.

Ključne riječi: promjene u partnerskim odnosima, motivacija za roditeljstvo, tranzicija u roditeljstvo

PARTNER RELATIONSHIPS AND TRANSITION TO PARENTHOOD

SUMMARY

The expectation of a child represents a major turning point in the life of future parents as well as in the lives of their surroundings. The goal of this paper is to investigate and summarize in the paper itself the process in human lives that takes place during the coexistence of partners without a child, when thinking about and preparing for potential parenthood, and at the very end during the birth of a child. Partner relationships are influenced by numerous factors, individual, environmental, family, etc., which together affect mutual relationships, and later on the motivation to have one's own children and family. During the period of pregnancy, there is a visible decrease in satisfaction in the relationship, which is influenced by psychological stress, exhaustion, fatigue, lack of time, etc. A decrease in satisfaction is also a characteristic of unplanned pregnancies, which are at a greater risk due to inadequate preparation and care. The period after the birth of a child is especially sensitive for mothers who may develop baby-blues syndrome or postpartum depression. Although the experiences are individual, a general characteristic is the decline in relationship satisfaction as a result of lack of time, child care and numerous other factors.

Key words: changes in partner relationships, motivation for parenthood, transition to parenthood

Izjava o izvornosti

Ja, ____Ana Duras____ (ime i prezime studenta/ice) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Ana Duras v.r.

Datum: 03.07.2024.

1. UVOD

Kroz odrastanje učeći iz iskustva razvijamo vlastite predispozicije, i vlastita mišljenja o tome što smo i što želimo jednoga dana postati. Svijet u kojem se nalazimo kreće se brže od nas samih i već u ranim trenutcima naših života pred nama se nalazi tisuću pitanja, a ni jedan odgovor. Odrastajući u tradicionalnim krajevima samim ulaskom u punoljetnost preplavljeni su brojnim pitanjima „Imaš li dečka/curu?“, „Planiraš li se vjenčati jednog dana?“, „Hoćeš li se fokusirati na fakultet ili na posao i stvaranje obitelji?“ i brojna druga. Situacija se pogoršava ulaskom u dugoročno partnerstvo gdje je gotovo neizbježno pitanje za mladi par „Kada će djeca?“. Sloboda donošenja vlastite odluke nalazi se pred pojedincima, no ukoliko se odluče na preuzimanje uloge roditelja pred njima se nalazi period koji se u službenoj literaturi naziva tranzicija u roditeljstvo.

Tranzicija u roditeljstvo u nekim istraživanjima odnosi se na period od trudnoće do rađanja djeteta, neki uzimaju dulji vremenski period koji obuhvaća i samu motivaciju partnera za imanjem djece (Reić Ercegovac i Penezić, 2012). Roditeljstvo sa sobom donosi neizbježne promjene, koliki utjecaj će te promjene ostaviti na partnerske odnose pod velikim je utjecajem toga kakvi su partnerski odnosi bili i prije trudnoće i prije donošenja odluke za imanjem djece. Jasno je da smo kroz svoje odrastanje pod velikim utjecajem naše primarne obitelji kao i šireg socijalnog kruga prijatelja, susjeda, rodbine. Oni zajedno s vlastitim sustavom vrijednosti i mišljenja stvaraju utjecaj na vlastito oblikovanje ponašanja. Učeći iz neposrednih interakcija s njima usvajamo obrasce ponašanja koje kasnije u svojoj adolescenciji i mladosti prenosimo u vlastite odnose (Pavičić, 2023). Naši obrasci ponašanja utječu na to kakve ćemo odnose stvarati i u kakve ćemo se odnose upuštati te posljedično će to utjecati na naše zadovoljstvo tim odnosima.

Zadovoljstvo odnosima u literaturi nalazi na brojne definicije, no prema Peleg (2008) se definira kao stupanj u kojem procjenjujemo da partner zadovoljava naše potrebe i želje. U literaturi se mogu pronaći brojne teorije koje svaka na svoj način pristupaju braku i obitelji, prilikom proučavanja postavljaju različita pitanja i gledaju različite odrednice odnosa kao one ključne. Tako se može pronaći simboličko- interakcijska teorija, teorija sukoba, teorija spolova, teorija socijalne potpore, teorija socijalne

mreže, teorija društvene razmjene, generalna teorija sustava i obitelji i mnoge druge (Janković, 1995).

Prije donošenja odluke o roditeljstvu, autori ističu značaj stvaranja kvalitetnih i funkcionalnih odnosa sa partnerom koji će imati veliki utjecaj na kasnije suočavanje s mogućim poteškoćama i stresorima koji se mogu naći pred novim roditeljima. Prolaskom vremena preuzimamo brojne nove uloge, jedna od njih može biti i uloga roditelja. Kod odlučivanja na preuzimanje uloge roditelja značajan je koncept motivacije za roditeljstvo koji se odnosi na želju za imanjem djece. Promjene u načinu funkcioniranja svijeta dovele su do promjena u načinu na koji se gleda na roditeljstvo, dok je prije roditeljstvo predstavljalo ispunjenje najvažnije uloge koja se može postaviti posebice pred ženu, danas je motivacija na karijeri, obrazovanju, financijskim sredstvima. Na motivaciju za roditeljstvo utječu različiti čimbenici koji utječu na formiranje odluke i stavova prema imanju djece (Obradović i Čudina-Obradović, 1999). Tranzicija u roditeljstvo predstavlja potpuni preokret u načinu odvijanja života, donosi značajne promjene u odnosima partnera, kao i promjene na osobnoj, emocionalnoj, socijalnoj sferi.

Trudnoća i roditeljstvo donose sa sobom značajne promjene u dinamici funkcioniranja te sa sobom donose mnoge izazove s kojima se suočavaju partneri. Najznačajnija promjena koja se događa među partnerima je promjena od orijentiranosti jedno na drugo, na nemanje vremena za zadovoljavanje međusobnih emocionalnih, seksualnih i drugih potreba i potpuna orijentiranost na novorođenče. I prije samog rođenja djeteta, partnerski odnos je zahvaćen mnogim promjenama i izazovima koji se javljaju pod utjecajem trudnoće (Reić Ercegovac i Penezić, 2011). Predočenjem uloge roditelja smatramo da se možemo na vrijeme pripremiti na novu ulogu koja će prožeti ostatak našeg života s obzirom da osoba nikad ne prestaje biti majka ili otac, ali istina je da nema te pripreme koja nas može pripremiti na zahtjeve roditeljstva. Iako je svako iskustvo individualno, tranzicija u roditeljstvo predstavlja izazov i stres za sve partnere koji su u iščekivanju djeteta. Također, to je iskustvo koje je nepovratno, nakon što se shvati intenzitet promjene ne može se staviti pauza i odustati dok ne budemo spremniji. Iako je svako iskustvo individualno većina istraživanja na području tranzicije u roditeljstvo iskazuje da je to razdoblje koje obilježava opadanje kvalitete i zadovoljstva partnera odnosima, povećanje razine stresa zbog novih uloga koje

moramo preuzeti, strah od nezadovoljavanja uloga koje su pred nama i mnogi drugi. Dijete je ljudsko biće koje u trenutku rođenja i prvih mjeseci i godina odrastanja ne može samostalno zadovoljavati vlastite potrebe za hranom, vodom, obavljanjem fizioloških potreba te je tu vidljiva njegova ovisnost o roditeljima koji brigu za dijete provode svaki dan po cijeli dan. Način na koji se roditelji nose s novim ulogama koje se nalaze pred njima utječe na kvalitetu njihovih odnosa, ali i na sam odnos roditelj-dijete.

Krize, sukobi, promjene su neizbježni, no posebna pažnja u društvu treba se pridavati roditeljima koji se nalaze u situaciji neplaniranih trudnoća. Roditelji kod planiranih trudnoća nalaze se u riziku pod utjecajem brojnih promjena, ali statistike pokazuju da su kod neplaniranih trudnoća rizici značajniji kao i njihov utjecaj na odnose roditelja, a potom i na dijete i njegov razvoj. Osim roditelja u suočavanju sa novim životnim događajima velika uloga se vidi u sustavu podrške koja okružuje pojedince kao i uloga stručnih službi.

2. PARTNERSKI ODNOSI PRIJE RODITELJSTVA

2.1. UTJECAJ PRIMARNE OBITELJI NA FORMIRANJE ODNOSA

Osim genetskih čimbenika značajan utjecaj na razvoj osobe ima njegova primarna obitelj. Interakcije kojima dijete prisustvuje u obitelji imaju utjecaj na oblikovanje i razvoj djetetove ličnosti i emocija. Zbog toga će djeca koja odrastaju u nefunkcionalnom obiteljskom okruženju vjerojatnije imati poteškoće u iskazivanju emocija, u komunikaciji, što je sve bitno za formiranje međuljudskih odnosa (Pavičić, 2023). Temeljem istraživanja došlo se do zaključka kako stabilni bračni odnosi i kvalitetni odnosi roditelja s djetetom pozitivno utječu na razvoj djeteta, dok su nefunkcionalne obitelji povezane s povećanim brojem sklopljenih adolescentskih brakova, ali i njihovim razvodima (Heubusch, 1998.). Kod odnosa među roditeljima smatra se da je sam razvod roditelja povezan s više problema u odnosima kod mlađih generacija. Mladi postaju manje predani odnosu, pogotovo u nekim teškim i kriznim situacijama gdje je lakše prekinuti odnos nego ostati predan. Svjedočeći iz prve ruke razvodu roditelja moguće je uočiti promjenu koja se događa, gdje su prije bile primjerice konstantne svađe, prepirke i iskazivanje nezadovoljstva u odnosu prema

razdvajanju i dobivanju prilike za stvaranjem osobne sreće ili pronalaženjem novog partnera s kojim će biti uspješniji odnos, mladi dobivaju poruku da je lakše odustati nego ostati predan (Batinić, 2019). Odnosi između roditelja kojima svjedočimo postaju obrazac koji se prenosi i na romantične odnose koje sami stvaramo.

2.2. ZADOVOLJSTVO U PARTNERSKIM ODNOSIMA

Zadovoljstvo vezom može se definirati kao skup poželjnih karakteristika idealnog odnosa kao što to može biti održavanje osjećaja uzajamne ljubavi i poštovanja, pravedno dijeljenje dužnosti i odgovornosti, zajedničko donošenje odluka, međusobno dijeljenje interesa i zajednički dogovor o važnim pitanjima. Navedeno se može smatrati objektivnom kategorijom procjene, dok se subjektivna odnosi na partnerovu procjenu zadovoljstva (Obradović i Čudina-Obradović, 2000). Istraživanja su pokazala da postoje brojni čimbenici koji utječu na percipirani osjećaj zadovoljstva životom. Neki od njih su krizni životni događaji, podrška koju nam pruža partner i sličnost u percepcijama, potrebama i osobinama ličnosti.

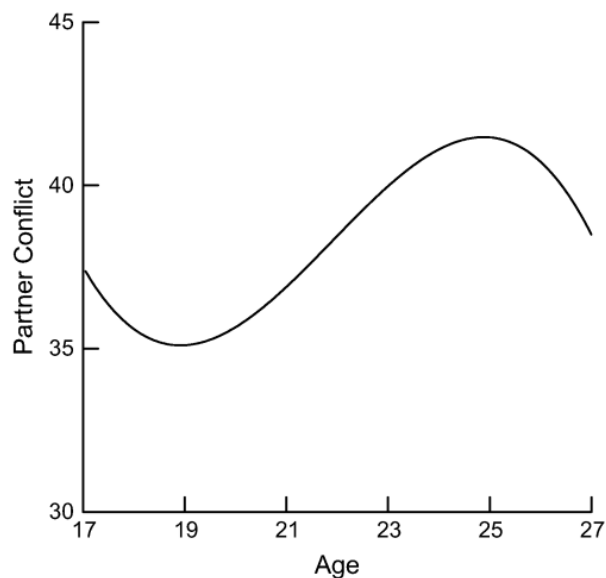
Prema simboličko- interakcijskoj teoriji od velike važnosti u svim odnosima, a posebice u partnerskim i bračnim je komunikacija (Janković, 1995). Komunikacija ima značajnu ulogu u funkcioniranju i stvaranju skladnih odnosa. Komunikacija može biti verbalna i neverbalna, a značaj je u tome da u odnos stavlja pošiljatelja i primatelja poruke, odnosno partnere koji su u interakciji. Kod komunikacije važno je da ona bude razumljiva objema stranama kako ne bi došlo do nesporazuma ili nesklada (Debeljak, 2020).

Iako je nesklad ili nesporazum nešto što prvenstveno izbjegavamo u partnerskim odnosima kako ne bi doveli se do većih neslaganja. Teorija sukoba polazi od toga da sam život podrazumijeva nesklad te kako je značajno za odnos pronaći uzroke na kojima nesklad počiva. Nesklad, svađa, konflikti u odnosima prirodni su dio svih odnosa, a posebice partnerskih jer im pružaju priliku za razvoj odnosa, razumijevanje, razotkrivanje i rješavanje nekih prikrivenih problema (Janković, 1995).

Smatram da se u današnjem modernom dobu sve gleda kroz dobitke i gubitke, isto tako je i s partnerskim odnosima. Prema teoriji socijalne razmjene, ponašanja i u partnerskim odnosima mogu se objasniti kroz koncept dobitaka i gubitaka, odnosno osobe nastoje maksimalizirati korist koju ostvaruju u odnosu, a smanjiti neke gubitke

te time zapravo procjenjuju isplativost ostajanja u nekom odnosu (Janković, 1995). Kod teorije socijalne razmjene značajnu ulogu ima koncept recipročnosti, odnosno ukoliko u odnos ulažemo ljubav i vrijeme isto očekujemo i sami. Ukoliko isto ne dobivamo i sami, dolazi se do utiska da su naši gubitci veći od onoga što dobivamo zauzvrat o partnera te time se smanjuje zadovoljstvo koje osobe osjećaju u odnosu. Zadovoljstvo partnerskim odnosima je najveće kod partnera koji u odnosu dobivaju ono što smatraju da i zaslužuju. Ukoliko partneri osvijeste nezadovoljstvo u odnosima, ravnoteža se može uspostaviti na tri načina, prvi način je taj da partneri mogu zajednički aktivno raditi na uspostavljanju zadovoljavajućih odnosa, drugi način je taj da partneri mogu prihvatiti odnos kakav je i uvjeriti se da je zapravo njihov odnos pravedan, a treći način je da uvide da su njihovu gubitci veći od dobitaka i odluče prekinuti odnos (Janković, 1995).

Istraživanje koje su proveli Chen i sur. (2006) fokusirao se na praćenje sukoba u romantičnim vezama što je bitna odrednica stabilnosti same veze. Rezultati ispitivanja su pokazali kako među partnerima sukobi rastu između 19. i 25. godine nakon čega slijedi opadanje.

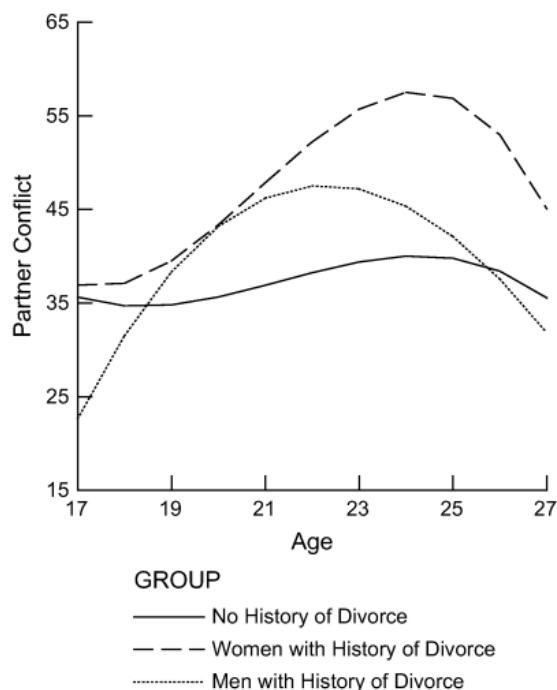
Slika 2.1. Osnovi obrazac partnerskog sukoba u funkciji dobi. Izvor: Chen, Cohen, Kasen i sur., 2006.

Čimbenici koji su povezani s učestalijim sukobima među partnerima jesu razvod roditelja, niži socioekonomski status, biti jedinac, razveden, u braku, zajednički život i imanje djece. Od davnina logičan tijek života je započinjao rođenjem, potom školovanje uz ovisnost o roditeljima, nakon čega slijedi razdoblje neovisnosti i samostalnosti u kojemu se najčešće preuzima uloga partnera i pronalaženje dugoročne veze nakon koje slijedi brak (Chen i sur., 2006). Koliko smo spremni za brak pokazuje nam način na koji rješavamo sukobe s partnerom. Za sukobe se može reći da su neizbježni dio svakog odnosa tako i romantičnih, ali romantični odnosi koji imaju učestale sukobe vežu se s nepovoljnim ishodima i manje vjerojatnom trajnijom vezom. Iako brak sugerira određenu stabilnost i sigurnost odnosa, istraživanja su pokazala kako zadovoljstvo u braku u prvim godinama je u poletu nakon čega slijedi opadanje zadovoljstva te partneri tek u kasnijim godinama dosižu prvotnu sreću i zadovoljstvo (Chen i sur., 2006). Opadanje u zadovoljstvu nakon prvih par godina može proizaći iz činjenice da se većina parova u tom razdoblju odlučuje na imanje djece što donosi značajne promjene i poteškoće kao što će biti objašnjeno u kasnijim poglavljima. Čimbenici kojima su se Chen i sur. (2006) bavili jesu spol, razvod roditelja, socioekonomski status roditelja, povijest razvoda, biološka djeca, suživot i brak. Način gledanja na brak ovisi o spolu, kao prvom prediktoru, poznato je da u odnosu na muškarce žene češće iskazuju nezadovoljstvo brakom i razmišljaju o razvodu, te da iskazuju više problema u odnosima (Chen i sur., 2006). Također, osobe koje dolaze iz razvedenih obitelji iskazuju negativnije stavove prema romantičnim vezama i pozitivnije prema razvodu. Utjecaj razvoda braka roditelja otkriveno je da ostavlja značajniji utisak na kćeri, odnosno na njihov brak.

Slika 2.2. Sukob partnera pod utjecajem razvoda roditelja. Izvor: Chen, Cohen, Kasen i sur., 2006.

Poveznica je vidljiva i s socioekonomskim statusom, gdje se niži socioekonomski status roditelja povezuje s više sukoba. Osim utjecaja razvoda roditelja, vlastita povijest razvedenih brakova također povećava vjerojatnost bračnih poteškoća. Kada gledamo odnos braka sa suživotom, partneri koji nisu vjenčani, a žive zajedno prijavljuju više sukoba i slabiju kvalitetu odnosa (Chen i sur., 2006).

Slika 2.3. Sukob partnera vlastitim razvodom. Izvor: Chen, Cohen, Kasen i sur., 2006.

Pitanje koje su si postavili Perelli-Harris i sur. (2019) odnosilo se na odnos parova koja su u braku i one koji žive u suživotu, tko je sretniji, tko je zadovoljniji? Brojna istraživanja pokazala su kako oženjeni parovi iskazuju veće subjektivno zadovoljstvo. Javlja se pitanje koji su to korisni učinci braka s obzirom ukoliko se brak uspoređuje s suživotom prilično su jednaki. Oboje se odnose na osobe koje zajedno žive, pružaju si emocionalnu podršku, dijele interese, intimu i dr. Ipak istraživanja pokazuju razlike u sreći između parova koji su u braku i onih koji zajedno žive, no to se povezuje s načinom na koji se u društvu gleda na suživot, spolnom kontekstu i vjerskim normama (Perelli-Harris i sur.,2019). S obzirom da suživot zadovoljava sve faktore koje i brak u posljednjih godina sve veći je njegov porast s čime je porastao i interes za njom. Razlike koje se javljaju između parova koji žive u suživotu i bračnih je ta da je kod parova u suživotu niža stopa drugog nataliteta, rjeđe udružuju prihode, iskazuju nižu kvalitetu veze i veće su šanse da će ju raskinuti. Nezaposlenost i niski prihodi u kućanstvu, niže obrazovanje važni su kod razmišljanja o stupanju u brak te je vjerojatnije da će osobe s višim obrazovnim statusom i boljim ekonomskim statusom prije se odlučiti na stupanje u brak i da će ostati u njemu. Također, bitan čimbenik je i zdravlje koje može dovesti do loših odnosa i time utjecati na odluku za stupanje u brak. Kao što je već spomenuto na odluku o stupanje u brak odlučuje u kakvoj smo obitelji

odrasli, je li bila situacija razvoda ili ne, je li bila potpuna ili nepotpuna obitelj, i kakvi su prihodi (Perelli-Harris i sur., 2019).

3. MOTIVACIJA ZA RODITELJSTVO

Tijekom svoga života preuzimamo brojne uloge, ulogu učenika, studenta, brata ili sestre, sina ili kćeri, radna uloga koju imamo na radnom mjestu, supruga, suprug i brojne druge. Tijekom života uloga na koju se možemo također odlučiti je roditeljska. Iako postoje situacije u kojima partneri dobiju dijete neplanirano, ja ću u ovom poglavlju proći čimbenike koji motiviraju partnere na planiranje roditeljstva.

Tranzicija u roditeljsku donosi sa sobom cjelokupni preokret u funkcioniranju odnosa. Istraživanja na temu motivacije za roditeljstvo nema puno upravo zbog toga što je to pitanje intimne prirode, stvar dogovora između partnera. Kroz vrijeme odnos prema imanju djece se promijenio. Dok se u prošlosti bile mnogobrojne obitelji s velikim brojem djece i sami roditelji koji su najčešće prvo dijete dobili prije punoljetnosti, danas živimo u svijetu gdje prevladava orijentiranost na materijalizam, obrazovanje, postignuće i posao (Matković, 2015).

Motivaciju za roditeljstvo možemo definirati na način kao želju za imanjem djece. Na motivaciju za roditeljstvo utječu 3 skupine čimbenika, to su ciljevi (motivacija i stavovi), mogućnosti i odluka. Stavovi prema rađanju djece imaju tri razine, oni mogu biti pozitivni, neutralni i negativni (Matković, 2015). Isto tako vrijednosti koje pojedinci vežu uz imanje djece isto tako ovise o brojnim okolnostima i značajkama samih partnera. Vrijednosti se mogu odnositi na stupanj samoaktualizacije partnera, osjećaj vrijednosti i sposobnosti, one mogu biti vezane uz samo roditeljstvo, one se mogu odnositi na dobrobit obitelji i djeteta. Odluke o imanju djece zahtjeva prethodno preispitivanje vlastitih sposobnosti i mogućnosti, vlastitih želja, obuhvaća preispitivanje strahova o imanju djece, o njihovom odgoju, rađanju, kao i brojna druga pitanja (Matković, 2015).

Na motivaciju za imanjem djece također možemo primijeniti teoriju socijalne razmjene gdje gledamo ispunjenje određenih vrijednosti u usporedbi s teškoćama koje se mogu javiti imanjem djeteta. Odnosno odluci o rađanju djece prethodni postupak vaganja i procjene osjećaja zadovoljstva koji može proizaći u usporedbi s cijenom koju

smo spremni platiti zauzvrat (Obradović i Čudina-Obradović, 1999) . Kroz povijest na djecu se gledalo kao na nešto što donosi korist obitelji, djeca su bila radna snaga koja su doprinosila financijski, brinuli su se za starije članove, osiguravale su bogatstvo i prestiž obitelji te dok je u prošlosti odnos išao od djeteta prema roditelju u današnje vrijeme odnos se kreće od roditelja prema djeci. U današnjici kako bi se osiguralo adekvatno i poticajno djetinjstvo i emocionalni i duševni razvitak dolazi do toga da su ulaganja u djecu izrazito velika, a ono što se dobiva zauzvrat od djece u usporedbi s uložnim je beznačajno (Obradović i Čudina-Obradović, 1999). Kao primjer možemo uzeti ulaganja roditelja u zdravlje djeteta, osiguravanje vrtića i škole i svih troškova koji su povezani s time kao što je odjeća, obuća, hrana itd., nakon toga dijete odrasta i izdaci su za izlaske, putovanja i dr., te u konačnici ta djeca kad odrastu presele se u drugu državu, udaljeniji grad ili izgube povezanost s roditeljima te roditelji ostaju s malom količinom financijskih sredstava i bez ikoga da se brine o njima.

3.1. USPOREDBA MOTIVACIJE KOD ŽENA I MUŠKARACA

Velika promjena u odnosu na prošlost dogodila se kad su se žene počele zapošljavati i fokusirati se na svoju karijeru. Kod žena se može javiti sukob između želje za ostvarivanjem majčinske uloge, ali i želje za održavanjem radne uloge. Gledajući internacionalno najmanju želju za potomstvom se pronalazi u zemljama koje najmanje interveniraju kako bi umanjile novonastali teret majčinstva te kako bi omogućile ostvarivanje i majčinske, ali i radne uloge (Obradović i Čudina-Obradović, 1999). Socio-ekonomska teorija fertilne motivacije govori kako su najistaknutiji čimbenici koji stvaraju nesklad majčinske i radne uloge negativni društveni stavovi prema majkama koje odlaze na posao i ostavljaju djecu društvenoj brizi, dostupnost i kvaliteta institucionalne brige za djecu, neravnomjerna raspodjela poslova u kućanstvu između partnera te nespremnost očeva za brigu oko djece.

Majčinstvo je u prijašnjim vremenima bila ključna komponenta za razvijanje vlastitog identiteta, ženstvenosti, samopoštovanja (Robinson i Stewart, 1989). No danas se sve više postavlja pitanje je li majčinstvo ključni događaj u razvijanju identiteta i sazrijevanju. U svijetu gdje žene imaju više mogućnosti, pristupe doktoru, znanje o kontracepciji nalazi govore kako je manja razina nataliteta u odnosu na krajeve gdje se od njih očekuje da rađaju i brinu za djecu. Zbog toga se može proizvest zaključak kako je dio ženine motivacije za imanjem djece pod utjecajem okoline u kojoj živi.

Žene mogu birati trudnoću i imanje djece iz više razloga, to im primjerice može biti način na koji će ispuniti sebe i svoj identitet, može im poslužiti kao način na koji će zadržati voljenu osobu, muža ili partnera, ili nadoknaditi gubitak druge (Robinson i Stewart, 1989).

Kod muškaraca smanjeni razlozi za potomstvo prepoznaju se u nespremnosti muškaraca za ženidbu i smanjenoj spremnosti da preuzme brigu oko obitelji. Takvo stajalište proizlazi iz današnjeg društva gdje se temelji nalaze u materijalizmu i želji za imanjem skupih dobra, kao što je markirana odjeća, skupi mobitel ili auto i dr. (Obradović i Čudina-Obradović, 1999).

3.2. TEORIJE SOCIJALIZACIJE I MOTIVACIJA ZA RODITELJSTVO

Prema teorijama socijalizacije kako bi razumjeli motivaciju za roditeljstvo mora se razumjeti vrsta i oblik socijalizacije koju su partneri vidjeli u vlastitoj obitelji. Kroz socijalizaciju u ranom djetinjstvu usvajaju se obrasci razmišljanja i vrijednosti koji utječu na stvaranje stavova o poželjnosti imanja djece. Temeljem postojećih istraživanja čimbenici koji se ističu da utječu na motivaciju za fertilitet su veličina obitelji pojedinca, redoslijed njegova rođenja u obitelji, socioekonomski status obitelji i dr. (Obradović i Čudina-Obradović, 1999).

Litton Fox i suradnici (1982) temeljem provedenog istraživanja razvili su teorijski model socijalizacije za fertilitet. U teorijskom modelu socijalizacije fertilno ponašanja se gleda pod utjecajem općeg procesa socijalizacije gdje su izdvojili 5 čimbenika koji imaju bitnu ulogu kod pridavanja vrijednosti fertilitetu, to su socijetalne varijable, obitelj djetinjstva, institucionalni kontekst socijalizacije, značajke pojedinca i utjecaj interpersonalne socijalizacije. Kod socijetalnih varijabli gleda se na društveno političke uvjete koji vladaju, odnosno je li u tijeku gospodarska kriza, vrijeme ratnog stanja, prirodne katastrofe kao što su potresi, poplave i dr., u skupinu socijetalnih faktora također spada nacionalna politika koja svojim zakonima djeluje poticajno ili ograničavajuće na obiteljsku i roditeljsku motivaciju. Kao posljednji tu se navodi i sociokulturni kontekst gledan kao vrijednosti koje vladaju u društvu, vladajuća religija, udio urbanog i ruralnog stanovništva (Litton Fox i sur., 1982). U skupinu socijetalnih čimbenika potvrđeni drugim istraživanjima pripadaju i čimbenici

ekonomske teorije fertile motivacije, čimbenici društvenih i individualnih vrijednosti i čimbenici kulture.

Struktura obitelji, utjecaj roditelja i braće, odnos između roditelja i djeteta te obiteljsko okruženje čimbenici su koji se odnose na obitelj djetinjstva. Pretpostavke polaze od toga da će velike obitelji imati pozitivan utjecaj na fertilnu motivaciju no ta pretpostavka nije empirijski potvrđena. Utjecaj braće u obitelji potvrđen je kao faktor koji povećava fertilnu motivaciju, te kao i ranije spomenuti utjecaj roditelja može djelovati u oba smjera, u smjeru povećavanja ili smanjivanja fertile motivacije. U toploj i poticajno obitelji smatra se da će djeca prije usvajati roditeljski sustav vrijednosti. Obiteljska klima kao posljednji faktor također nije potvrđena empirijskim podacima, ali pretpostavlja se da čimbenici kao što je kohezija u obitelji, zajednički obiteljski rituali, obiteljska religioznost i drugi imaju utjecaj na fertilnu motivaciju djece (Litton Fox i sur., 1982).

Kod stavova prema roditeljstvu u skupinu institucionalnog konteksta prepoznaje se utjecaj crkve i religioznosti, škole, radnog okruženja i masovnih medija. Polazi se od toga da crkva i religija imaju pozitivan utjecaj na fertilnu motivaciju, odnosno da ju povećavaju, dok škola, radno okruženje i masovni mediji mogu djelovati u suprotnom smjeru no navedene pretpostavke kao i kod utjecaja obiteljske klime na fertilnu motivaciju zasad nisu još potvrđene.

Litton Fox i sur. (1982) u skupinu individualnih obilježja pojedinca stavljaju osobne želje za roditeljstvom, način gledanja na socijalne uloge muškarca i žene, odnosno gleda li se na njihove uloge s tradicionalnog stajališta da je žena majka i domaćica, a muškarac radi, ili se na njihove uloge gleda s modernističkog gledišta da su njihove uloge izjednačene što se tiče radnog i obiteljskog okruženja. Osim navedenih u individualne značajke spadaju i seksualni standardi, spolno iskustvo, osobine ličnosti, osobne vrijednosti i dr. U posljednju skupinu interpersonalne socijalizacije spada utjecaj i želje partnera. Polazište čimbenika je da tijekom dugogodišnjeg odnosa dolazi do međusobne prilagodbe partnera, odnosno partneri usvajaju međusobne stavove, vrijednosti i mišljenja i isto tako usvajaju stavove i mišljenje prema motivaciji za roditeljstvo. Iako model nailazi na negativne komentare određenih kritičara smatra se

da je autor iznio čimbenike koji se moraju uzeti u obzir prilikom formiranja odluke o motivaciji za roditeljstvo.

4. PROMJENE U PARTNERSKIM ODNOSIMA TIJEKOM TRUDNOĆE

Trudnoća predstavlja razdoblje od 260-294 dana od prvog dana posljednje menstruacije. Stanje je u kojem žena u sebi razvija novo živo biće, počinje oplodnjom i završava porodom. Otkrivanje trudnoće temelji se na znacima koji mogu biti sigurni i nesigurni. U nesigurne znake spada izostanak mjesečnice, promjene raspoloženja, mučnina, jutarnje povraćanje, povećane i napete dojke, dok u sigurne spadaju dokazi humanog korionskog gonadotropina u krvi ili mokraći te rad plodova srca i dokaz plodovnih dijelova, kao i ultrazvučni pregled koji se zapravo smatra najpouzdanijim pokazateljem trudnoće (trudnoća .Hrvatska enciklopedija, pristupljeno 27.02.2024.).

Trudnoća kao životni događaj donosi sa sobom promjene na raznim sferama, to mogu biti osobna, socijalna, emocionalna i dr. Dok kod nekih promjene mogu biti izvor sreće, ispunjenja i iščekivanja uloge roditeljstva, kod mnogih je zapravo to razdoblje popraćeno strahom, odgovornosti za koju nismo pretežito sigurni jesmo li spremni, tjeskobom (Reić Ercegovac i Penezić, 2011). Kod žena se najčešće javljaju psihosocijalne poteškoće kao posljedica iscrpljenosti i umora, pojačane anksioznosti i depresivnosti te sniženog samopouzdanja. Rezultati istraživanja pokazuju kako uspješnijoj prilagodbi pridonosi tradicionalna podjela bračnih uloga, ravnopravna raspodjela poslova te visoko zadovoljstvo obiteljskim životom. Kako tijekom drugih životnih događaja, tako i kod tranzicije u roditeljstvo vidljiv je značajan utjecaj socijalne podrške koja može poboljšati psihološku dobrobit i pružati olakšanje u stresnim situacijama, posebice vezanim uz roditeljsku ulogu. Tako je na prvom mjestu kod sustava podrške bračni drug, a nakon bračnog odnosa socijalnu mrežu predstavljaju prijatelji, rodbina, susjedi i dr. (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2006).

Kod parova koji iščekuju svoje prvo dijete vidljiv je značajan utjecaj psihološkog stresa pri čemu se među glavne prediktore svrstava mlađa životna dob, negativno raspoloženje, snižena kvaliteta partnerskog odnosa i niska potpora. Također, negativno raspoloženje obaju partnera kao i loša kvaliteta partnerskih odnosa smatraju se čimbenicima postporođajnog stresa (Matthey i sur., 2003).

S obzirom da je trudnoća događaj koji predstavlja veliku prekretnicu u životima brojni istraživači posvetili su se proučavanju bračnih procesa. Rezultati istraživanja pokazuju kako je tranzicija u roditeljstvo zapravo povezana s opadanjem bračnog zadovoljstva (Reić Ercegovac i Penezić, 2011), to može biti povezano s manjkom vremena za partnera, preopterećenosti partnera roditeljskom ulogom, anksioznost i stres, manjak sna, promjenama u seksualnosti, učestalijim konfliktima i dr. (Reić Ercegovac i Penezić, 2012)

Šimčić i Maričić (2017) provele su kvalitativno istraživanje kako bi spoznale način na koji trudnice doživljavaju partnera i svoj odnos s njim. Rezultati njihovog istraživanja pokazali su da trudnicama je partner osoba koja tijekom trudnoće doživljava pozitivnu promjenu. Pozitivna promjena i aktivna uključenost partnera u obaveze tijekom razdoblja trudnoće kod trudnica stvara osjećaj oduševljenja u svoga partnera. Također, u istraživanju većina trudnica je izjavilo kako je njihov partner prisutan te da im pruža podršku i razumijevanje. Iako većina parova u istraživanju je navela kako je njihov međusobni odnos ostao nepromijenjen, određen broj njih naveo je kako je zapravo došlo do poboljšanja njihovih odnosa u vidu okolnosti u kojima se nalaze i koje ih iščekuju.

Među promjenama koje se događaju javljaju se i promjene povezane sa seksualnosti partnera. „*Seksualnost je određena kao skup osjećaja, ponašanja, stavova i vrijednosti, koje se dovode u vezu sa seksualnom željom i identitetom, to jest, postojanje svakog ljudskog bića kao spolnog i rodnog te seksualnog.*“ (Gabud, 2014). Seksualni odnos partnera predstavlja bitnu komponentu koja utječe na subjektivno zadovoljstva partnera. Tijekom trudnoće među partnerima se mogu javiti različiti interesi za stupanje u seksualne odnose. Pod utjecajem promjena koje se događaju u njihovim životima javljaju se brojni čimbenici koji mogu utjecati na smanjenje želje i interesa za stupanje u seksualne odnose (Gabud, 2014). Neki od čimbenika su umor, strah od toga kakav će biti snošaj, osjećaj smanjene privlačnosti kod žena, teškoće u dostizanju orgazma, napetosti u odnosima s partnerom, osim navedenim moguće je postojanje brojnih drugih individualnih čimbenika koji dovode do disbalansa u željama partnera za seksualnošću. Jedan od bitnih razloga zbog kojih partneri tijekom trudnoće prestaju biti spolno aktivni je strah od ozljeđivanja fetusa. U tu svrhu kako bi omogućili zadovoljstvo partnera potrebno je pravovremeno pružati informacije vezane uz

trudnoću koje mogu poboljšati i pozitivno utjecati na njihove odnose (Gabud, 2014). Tako je primjerice potrebno partnerima objasniti kako sam čin reprodukcije ne može naštetiti fetusu. Također, uz novonastale promjene koje se događaju važno je raditi posebice s ženama na povećanju samopouzdanja i na prihvaćanju vlastitog tijela. Osim straha od ugroze fetusa, smanjenog samopouzdanja i prihvaćanja vlastitog tijela, tijekom trudnoće javljaju se i brojne hormonalne promjene. Hormonalne promjene mogu utjecati i pozitivno i negativno na želju za stupanje u seksualne odnose (Gabud, 2014). Negativne promjene mogu biti povezane uz učestale mučnine, povraćanje, javljanje povećanog umora i mogu dovesti do smanjenja interesa za spolne odnose. Međutim, trudnoća može izazvati i promjene koje mogu dovesti do povećanja želje za spolnim odnosima, tu se navodi povećanje grudi, ubrzanje krvotoka koji uzrokuje nabreknuće klitorisa i stidnih usana i povećano vaginalno lučenje. Podaci pokazuju da iako je spolna želja prisutna posebice tijekom središnjih mjeseci, ona se znatno smanjuje potkraj trudnoće. Kod održavanja zdravih odnosa tijekom trudnoće, ukoliko dođe do izostajanja seksualnih odnosa, da li zbog osobnih preferencija partnera ili zbog liječničkog nahođenja, bitno je iskazivanje tjelesne naklonosti partneru što se može pokazivati i milovanjem i drugim metodama koje ne moraju uključivati seksualni odnos (Gabud, 2014).

4.1. NEPLANIRANA TRUDNOĆA

Neplanirana trudnoća odnosi se na trudnoću koja se dogodila ranije od željenog vremena ili u trenutku kada se odlučilo da se više ne žele djeca. Istraživanja pokazuju kako je neplanirana trudnoća povezana s malom porođajnom težinom djeteta, zlostavljanjem i zanemarivanjem djeteta, problemima u ponašanju djece, povećanim rizikom od konzumacije duhana ili droga, problemima u trudnoći, depresijom i drugima. Rezultati istraživanja koje su proveli Yanikkerem i Piro (2013) uspoređujući obilježja žena s planiranom i neplaniranom trudnoćom pokazali su da kod neplaniranih trudnoća najčešće je riječ o starijim ženama koje su bile slabijeg obrazovanja, imale su i slabije obrazovane muževe, razmak između dva poroda bio im je kraći od dvije godine te su bile nezadovoljne svojim brakom i imale su nisku percipiranu društvenu potporu (Yanikkerem i Piro, 2013). Također, žene s neplaniranom trudnoćom iskazivale su niže rezultate od žena s planiranom trudnoćom

u sljedećim stavkama, spavanje 8 sati dnevno, korištenje sigurnosnih pojaseva, izlaganje opasnim tvarima, konzumiranje voća i povrća na dnevnoj bazi, korištenje odgovarajuće prenatalne skrbi, prakticiranje sigurnog seksa i dr. Značajan je nalaz koji govori o tome kako je depresija tijekom trudnoće i postporođajna depresija češća kod žena s neplaniranom trudnoćom. Osim toga s neadekvatnom brigom tijekom trudnoće povezuje se razina obrazovanja žene, bračno zadovoljstvo, tip obitelji i radni status žena (Yanikkerem i Piro, 2013).

Pri pomisli na roditeljstvo prva osoba koja pada na pamet je majka, oce se smatra pružateljima podrške zbog čega ima malo istraživanja koji promatraju značaj očinstva i kako on utječe na muškarca. Kod planiranih trudnoća javlja se stres, umor, opadanje u bračnom odnosu, nesuglasice, poteškoće i dr., ali područje o kojemu nema toliko literature je kakva je situacija kod neplaniranih trudnoća, posebice iz perspektive muškaraca (Clinton i Kelber, 1993). Dok neka istraživanja govore kako su kod neplaniranih trudnoća muškarci iskazivali veće razine stresa u usporedbi s muškarcima u planiranim trudnoćama postoje istraživanja koja navode kako zapravo kod neplaniranih trudnoća nisu prisutne značajnije količine stresa. Što je poznato za očeve je da, neovisno o planiranosti trudnoće, iskazuju manje samopouzdanja i sigurnosti u brizi za novorođenče (Clinton i Kelber, 1993).

Istraživanje koje su proveli Clinton i Kelber (1993) na skupini od 69 očeva, od kojih je njih 22 iskazalo kako je trudnoća bila neplanirana, pokazalo je kako je neplanirana trudnoća kod muškarca povezana s višim razinama stresa. Stres je najčešće uzrokovan brigom oko financijske situacije, životne situacije, bračne situacije, seksualnih odnosa, rekreacije i prijateljstva. Strategije koje su se najviše koristile za nošenje sa situacijom bile su smišljanje načina za riješiti određene probleme, učenje o situaciji, postavljanje ciljeva, pokušavanje promijeniti situaciju, no ima očeva koji se nisu znali brže prilagoditi situaciji i njihove strategije su bile konzumiranje droga i drugih opojnih sredstva, ljutnja i agresivnost, osjećanje bespomoćnim, opijanje, depresivnost i okrivljavanje drugih. S obzirom na težu prilagodbu, očevi kod neplaniranih trudnoća mogu predstavljati rizik za kasnije psihološke probleme čime zapravo uz majčine teže prilagodbe općenito na roditeljstvo, situacija neplaniranih trudnoća može biti posebno ranjiva i kritična za partnere, a time i za dijete (Clinton i Kelber, 1993).

Istraživanje „Ishodi za djecu i obitelji nakon neplanirane trudnoće: nalazi iz longitudinalne kohorte rođenja“ potvrdili su određene aspekte prethodnih istraživanja (Boden i sur., 2015). Obitelji koje su svoje trudnoće opisale kao neplanirane imale su niže razine obiteljskog životnog standarda, vjerojatnije će ovisiti o socijalnoj skrbi i imaju nizak obiteljski prihod. U obiteljima neplaniranih trudnoća veća je učestalost intimnog partnerskog nasilja. Također, neplanirana trudnoća povezana je s većom razinom nepovoljnih obiteljskih socioekonomskih okolnosti, povećanim razinama obiteljske disfunkcionalnosti i lošijim odnosima s djetetom (Boden i sur., 2015). Sa svim tim povezano vidljiva je značajna važnost planiranja trudnoće i razvoj preventivnih programa. Smanjenje neplaniranih trudnoća može dovesti do poboljšanja socioekonomskih okolnosti, očuvanja dobrobiti obitelji i obiteljskog funkcioniranja i dr. No, ukoliko do neplaniranih trudnoća dođe važno je raditi na razvoju sustava podrške kako bi se umanjilo djelovanje nepovoljnih čimbenika na dijete i na majku (Boden i sur., 2015).

5. PROMJENE U PARTNERSKIM ODNOSIMA NAKON ROĐENJA DJETETA

Nakon razdoblja od 9 mjeseci gdje su partneri osiguravali sigurnost i opstanak djeteta koje se i dalje nalazilo u sigurnosti majčine maternice, dolazi razdoblje stvarnijeg i realnijeg roditeljstva. Kada definiramo roditeljstvo tu se misli na različite pojmove, to su doživljaj roditeljstva, odnosno način na koji partneri gledaju na roditeljstvo utječe na njihovu ulogu za imanjem ili ne imanjem djece, odnosi se na postavljanje nekih odgojnih ciljeva koje želimo postići te na taj način ostvariti doživljaj vlastite ispunjenosti i svrsishodnosti koja proizlazi iz uloženog vremena i napora u odgoj djeteta (Obradović i Čudina-Obradović, 2003). Osim doživljaja roditeljstva kako bismo bolje razumjeli pojam tu se koristi i roditeljska briga koja zapravo započinje još u razdoblju trudnoće, a nastavlja se i nakon rođenja djeteta gdje mu mi osiguravamo zdravlje, život, pravilan rast i razvoj. Roditeljski postupci i aktivnosti koriste se za označavanje aktivnosti koje roditelj provodi kako bi osigurao ostvarenje ciljeva povezanih uz roditeljsku ulogu, te na samom kraju odgojni cilj koji zapravo određuje

i utječe na način na koji će roditelji doživljavati ostale odrednice roditeljstva (Obradović i Čudina-Obradović, 2003).

Kao što je jasno da roditelji svojim postupcima utječu na vlastito dijete isto tako ne smije se olako shvatiti značajan utjecaj koji djeca imaju na roditelje. Kao što je postojećom literaturom prepoznat međusoban utjecaj roditelja i djece, značajnim smatram međuodnos roditelja koji kao posljedica rođenja djeteta je pod utjecajem raznih čimbenika kao što je temperament djeteta, prilagodljivost i druge karakteristike samog djeteta. Utisak koji to ima na međuodnos i međudjelovanje roditelja stvara putove prema općim uvjetima u kojima će se razvijati život, odnosno hoće li roditelji biti skloniji nekim kriznim razdobljima, kako će ih rješavati, tu je također značajno znati koliko je široka njihova socijalna mreža koja im može biti izvor podrške i pomoći posebice u razdoblju prilagodbe na novu situaciju koja može biti obilježena krizama (Obradović i Čudina-Obradović, 2003). Dolaskom djeteta u obitelj način na koji se život prije odvijao potpuno mijenja svoj izgled, aktivnosti u kojima su roditelji sudjelovali, ponašanje roditelja, mijenja se slika o životu koju su imali prije, slika o sebi, osjećaji vezani uz sve promjene mogu biti pozitivni, ali kod nekih mogu biti i negativni. Novonastala roditeljska uloga vezana je uz mnoga očekivanja kako samih roditelja, a tako i okoline koji mogu predstavljati izvor stresa. Tu se može javljati stres oko ispunjenja vlastitih očekivanja vezanih uz roditeljsku ulogu koja ako nisu ispunjena može se javiti osjećaj nekompetencije, depresija, strah, financijska ograničenja te sve to se prenosi na loše odnose s partnerom koji kao što je navedeno u poglavlju prije je prvi izvor podrške svom partneru (Obradović i Čudina-Obradović, 2003).

5.1. *BABY BLUES SINDROM*

Baby blues je sindrom koji pogađa više od 50% žena nakon poroda (Reić Ercegovac i Penezić, 2011). Karakteriziraju ga simptomi depresije koji najčešće traju tijekom prvih 6 tjedana. Osim simptoma depresije mogu se javiti simptomi drugih poremećaja raspoloženja. Retnosari i Fatima (2022) provođenjem istraživanja utvrdili su nekoliko čimbenika koji utječu na pojavljivanje baby blues sindroma, samohrani roditelji, loša socijalna podrška, hospitalizacija djeteta. Osim navedenih veća pojavnost baby blues sindroma je kod žena nižeg obrazovnog statusa, žena koje su imale težak porod te kod žena koje su rodile djevojčicu (Reić Ercegovac i Penezić, 2011). Kako bi se smanjila

pojavnost takvih stanja potrebno je obratiti pozornost na kritične skupine, kao i na pružanje adekvatne potpore.

5.2. *POSTPOROĐAJNA DEPRESIJA*

Iako slični, postporođajna depresija razlikuje se od baby bluesa po trajanju, intenzitetu i po tome što narušava normalno funkcioniranje majke dok baby blues ne. Javlja se kod 13% majki, a prateći simptomi su nesаница, smanjeno raspoloženje, sumnjanje u vlastite sposobnosti te panični napadi (Reić Ercegovac i Penezić, 2011). Čimbenici koji utječu na pojavljivanje postporođajne depresije su manjak socijalne potpore, snižena kvaliteta braka, ranije postojanje depresivnih poremećaja, neželjena trudnoća, loša financijska situacija i dr. Nalazi istraživanja pokazuju da su najčešće pogođene majke koje pred sebe postavljaju velike zahtjeve i očekivanja kao u majčinskoj tako i u drugim ulogama u životu. Najčešći pokretač depresije pokazao se poremećaj spavanja, neuobičajeni ritam spavanja djeteta i potreba za konstantnim hranjenjem također narušava majčin ritam spavanja čime se pridonosi nesanicama i pojavi depresivnih simptoma (Reić Ercegovac i Penezić, 2011). Kako bi se spriječila pojava postporođajne depresije bitno je raditi i tijekom same trudnoće na jačanju zaštitnih čimbenika kako bi se spriječila njezina pojava. Tu su se kao značajnim čimbenicima pokazali kvalitetni odnosi partnera, pozitivno raspoloženje partnera te kvalitetni odnosi tijekom trudnoće (Reić Ercegovac i Penezić, 2011). Kod povezanosti sa partnerskim odnosima pojavnost depresije je češća u odnosima gdje je žena tijekom trudnoće stvarala neka očekivanja od partnera koje on kasnije nije ispunio. Također, pozitivnim čimbenikom se pokazala socijalna podrška od strane partnera koja umanjuje šanse za pojavljivanje i intenzitet depresije (Malus i sur., 2016).

5.3. *PARTNERSKI ODNOSI POD UTJECAJEM NOVOROĐENČADI*

Spoznali smo već da roditeljstvo sa sobom donosi značajne promjene u načinim življenja koji su postojali do tad. Pred roditeljima javljaju se novi zadaci, nove uloge i očekivanja koje moraju ispuniti te koje za neke mogu biti teže za postignuti od ostalih (Kohn i sur., 2012). Ulozi partnera, radnika, kćeri, sina... sada se dodaje uloga roditelja. Kod procesa prilagodbe kod mnogih parova značajno je opadanje u zadovoljstvu odnosima. Iako je u većini iskazano opadanje u odnosima, istraživanjima je dokazano postojanje obrnute situacije, odnosno partneri koji iskazuju povećanje zadovoljstva tijekom ovog perioda (Kohn i sur., 2012). Dok je moguće i povećanje

zadovoljstva većinom svi očevi pod utjecajem stresa pokazali su najveću povezanost stresa sa financijskom situacijom i osiguravanjem brige i zaštite za obitelj, dok je majčin stres pretežito bio vezan uz zaposlenje i brigu za dijete (Clinton i Kelber, 1993).

Opadanja u odnosima imaju negativan utjecaj na odnos među partnerima, na razvoj djeteta i na cjelokupno obiteljsko okruženje. Istraživanja su pokazala da oba partnera pokazuju opadanje zadovoljstva nakon rođenja djeteta, no, razlika je u tome što se kod žena javlja brže i naglije nakon poroda, dok se kod muškaraca razvija kroz duži period vremena (Kohn i sur., 2012). Simptomi koji pogađaju muškarce nakon rođenja djeteta su povećana razdražljivost, nervoza, nemogućnost koncentracije, glavobolje, nemir, umor i nesanica (Clinton i Kelber, 1993). Strategije suočavanja koje koriste muškarci u periodu prilagođavanja na brigu o djetetu jesu učenje strpljenja, postajanje organiziranijim, fleksibilnijim, traženje podrške od prijatelja i provođenje vremena odvojeni od djeteta (Clinton i Kelber, 1993).

Postojeći nalazi istraživanja govore o tome kako je nakon prvorođenja djeteta glavni izvor sukoba bila podjela zadataka u kućanstvu. Daljnje studije navode kako dolaskom djeteta sve je teže pronalaziti vrijeme za zajedničke aktivnosti čime se smanjuje zadovoljstvo odnosima i ljubavni osjećaji između partnera te njihov odnos koji je nekoć bio romantičan sve više prerasta u prijateljski (Ahlborg i Strandmark, 2001). Kod razmišljanja o životu nakon rođenja djeteta pokazalo se da roditelji najčešće nisu bili spremni na količinu promjene i stresa koja je nastupila te da je to negativno utjecalo na njihov bračni život te kod roditelja koji su se pripremali na očekivanu promjenu vidljivo je lakše nošenje sa novonastalom situacijom. Pokazalo se da sama želja i odluka za imanjem djece povećava sreću u odnosu, ali nakon rođenja djeteta ta sreća je u opadanju. Objašnjenje tog rezultata pronalazi se u karakteristikama svijeta u kojem živimo. U prošlosti žena je bila orijentirana na kuću i vlastitu djecu, a u današnjem suvremenom svijetu dijete se kod nekih gleda više kao na prepreku koja nas sprječava da zadovoljavamo neke svoje potrebe i želje (Ahlborg i Strandmark, 2001). Problemi mogu nastati i na području seksualnosti, seksualni život nakon rođenja djeteta ne vraća se u prvobitno stanje, kod žena je česta situacija da im se ne vrati u istoj mjeri seksualna želja te se također može javiti sukob kod majki između brige za djetetom i ispunjavanjem nekih želja partnera. Kao dodatni problem koji iz toga proizlazi može

biti nevjera ukoliko određene potrebe nisu zadovoljavane i te potrebe se odluče zadovoljiti s drugom osobom, kao čin seksa (Ahlborg i Strandmark, 2001).

Može se zaključiti da promjene u roditeljstvu mogu proizaći iz toga kakav odnos su partneri imali prije. Ukoliko je bilo riječ o stabilnoj vezi gdje je vladala zdrava komunikacija veće su šanse da će se takvi parovi lakše prilagoditi situaciji i s manje štetnih posljedica po njihov odnos (Ahlborg i Strandmark, 2001).

Ahlborg i Strandmark (2001) temeljem provedenog istraživanja došli su do slijedećih rezultata. Parovi su iskazivali kako je rođenjem beba postala središte pažnje te iako su iskazivali sreću radi rođenja djeteta također su govorili o tome kako im je svakodnevica promijenjena te da imaju manje vremena jedan za drugog što im zapravo otežava održavanje međusobnog odnosa. Također, kao što je već spomenuto razdoblje nakon poroda je kritično razdoblje s obzirom na nereguliran san djeteta te s time povezano i roditelja i sam taj nedostatak sna su parovi kazali kako je bio izvor iritacije. Drugi nalaz do kojeg se došlo je bilo da je uloga roditelja produbila odnos među partnerima s obzirom da je beba izvor zajedničke radosti i brige (Ahlborg i Strandmark, 2001). Kod seksualnosti situacija je bila raznolika određeni parovi su iskazivali kako se situacija nije promijenila nakon poroda dok su drugi iskazivali opadanje seksualne želje. Kod nedostatka seksualne želje i nespremnosti na seksualne odnose muškarci, odnosno očevi iskazivali su s vremenom više poteškoća s obzirom na nezadovoljene sve interese, te kao nadoknadu u istraživanju određeni parovi razmjenjivali su nježnost kako bi održavali odnose dok ne postanu spremni na ponovno stupanje u seksualne odnose. Nadovezujući se na probleme s nedostatkom sna, neovisno o tome svi parovi su izjavili da s bebom u središtu pažnje su prisutnije napetosti u odnosima (Ahlborg i Strandmark, 2001). Bitna odrednica kvalitete života bila je i komunikacija za koju se smatralo da bi trebala biti otvorena i izravna i omogućiti partnerima da međusobno izražavaju brige, osjećaje, želje i međusobno razumijevanje. S obzirom da su bebe preuzele središte pažnje posebice kod majki, iskazi očeva pokazali su kako se oni osjećaju odbačeno od strane svojih žena, smatraju da ih žene više emocionalno ne doživljavaju i da su sva pažnja i emocije usmjerene prema djetetu. Smatrali su da je prisutnosti bebe javilo se emocionalno odvajanje supružnika zbog majčine fokusiranosti većinom na dijete te da je to narušavalo njihov odnos (Ahlborg i Strandmark, 2001).

Nadovezujući se na prethodna istraživanja, rezultati istraživanja koje su proveli Belsky i sur. (1983) podupiru rezultate opadanja bračne kvalitete nakon rođenja djeteta. Pad je vidljiv kod emotivnog izražavanja partnera s obzirom da nakon rođenja cijeli fokus je na djetetu. Velika promjena u padu vidljiva je nakon završetka prvog mjeseca s djetetom, prvi mjesec smatra se fazom medenog mjeseca, koji iako i dalje je veoma stresan za roditelje zamaskiran je srećom zbog rođenja dugo iščekivanog djeteta te tek nakon završetka tog prvog mjeseca početni dojmovi medenog mjeseca počinju opadati i povećava se pad kvalitete (Belsky i sur., 1983). Također, učestalost pozitivne interakcije između supružnika i ukupni bračni angažman iskazuje značajno opadanje od jednog do tri mjeseca nakon poroda. Žene su iskazivale značajne promjene u bračnoj koheziji do trećeg mjeseca nakon poroda što nam zapravo pokazuje da su žene, odnosno majke više pogođene dobivanjem djeteta u obitelji u odnosu na muškarčevu prilagodbu. Žene su više pogođene pod utjecajem promjena s obzirom da većinski teret novih obaveza pada na njih, posebice u više tradicionalnijim obiteljima čime se njihov opseg poslova i obaveza unutar obitelji značajno povećao (Belsky i sur., 1983). Uspoređujući aspekt romantičnosti, partnerstva i prijateljstva javljaju se promjene. Romantičnost je nakon rođenja djeteta u blagom padu dok je partnerstvo u kontinuiranom porastu nakon rođenja djeteta. Također, osim što je u padu emocionalno izražavanje partnera u padu je i sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima s obzirom da se funkcije i uloge u obitelji mijenjaju. Promjene su neizbježne i pogađaju i partnere koji već imaju iskustva u roditeljstvu i one koji po prvi puta se nalaze u novim ulogama (Belsky i sur., 1983). Cjelokupno zadovoljstvo i kvaliteta partnerskom vezom bila je niža kod parova koji imaju više od jednog djeteta te su u usporedbi s njima novi roditelji kojima je to prvo dijete iskazivali njihove odnose kao više romantične i iskazivali su sudjelovanje u više zajedničkih aktivnosti. Može se zaključiti kako je cjelokupno zadovoljstvo u opadanju u tranziciji u roditeljstvo, ali ono dodatno opada svakim sljedećim djetetom (Belsky i sur., 1983).

6. ZAKLJUČAK

Tranzicija u roditeljstvo predstavlja sveobuhvatnu promjenu u načinu života partnera, iako je iščekivano dijete izvor sreće i veselja on je često i izvor neprospavanih noći, nesuglasica i napetosti među partnerima.

Kako bi razumjeli odnose koji nastaju nakon rođenja djeteta moramo razumjeti odnose među partnerima prije njegova začeca i prije donošenje same odluke za imanjem djeteta. Na način na koji formiramo odnose s drugima bitan utjecaj ima naša primarna obitelj, interakcije u kojima sudjelujemo s članovima primarne obitelji utječu na način razvoja ličnosti, emocija, oblikovanje ponašanja i drugo (Pavičić, 2023). Odrastanje u nefunkcionalnim obiteljima vodi slabijoj razvijenosti komunikacijskih vještina i kasnije većoj stopi razvoda (Heubusch, 1998). posebice u situacijama gdje su svjedočili razvodu roditelja dobivali su informaciju kako je razvod prilika za srećom s drugom osobom, kao izlaz iz loše i krizne situacije praćene konstantnim svađama (Batinić, 2019).

Iako se zadovoljstvo u odnosima kroz različite teorije definira na različite načine, definicija zadovoljstva u vezi može se odrediti kao stupanj u kojem partner zadovoljava naše potrebe i želje. S obzirom na suvremeni svijet u kojem živimo gdje svatko na prvo mjesto stavlja sebe i svoje interese smatram da se međusobni odnosi nabolje mogu objasniti kroz teoriju socijalne razmjene u kojoj se partnerski odnosi gledaju kroz dobitke i gubitke (Janković, 1995). Osobe ostajanjem u vezi nastoje procijeniti koliko im se isplati ostati u vezi te to gledaju kroz omjer uloženog od svoje strane i omjer izgubljenog. Ono što dajemo očekujemo i sami inače ukoliko naša očekivanja nisu ispunjena odnos se narušava i smanjuje se zadovoljstvo i privlačnost ostajanja u takvom odnosu (Janković, 1995).

Pronalaženjem partnera i prihvaćanjem uloge cure, partnerice, žene, dečka, partnera, muža, sljedeća uloga na koju se partneri mogu odlučiti je uloga roditelja. Motivacija za preuzimanjem uloge roditelja proizlazi iz želje za imanjem vlastite djece. Teorija socijalne razmjene može nam također poslužiti kod razumijevanja motivacije za vlastitom djecom. Prije donošenja odluke slijedi postupak procjene dobivenog od imanja djeteta i gubitaka i poteškoća koje se mogu javiti (Obradović i Čudina-Obradović, 1999).

Nakon donošenja odluke, prvih 9 mjeseci predstavlja prvu prekretnicu za partnere. Trudnoća kod nekih može biti izvor sreće, ali može biti i izvor straha i tjeskobe od nepoznatog (Reić Ercegovac i Penezić, 2011). Kako bi uspješnije svladali nove izazove koji su pred nama značajno je imanje podrške koja može olakšati neke teške

situacije. Prvi izvor podrške je bračni drug, odnosno partner, a nakon njega se nalaze rodbina, prijatelji i drugi (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2006). Tranzicija u roditeljstvo prožeta je brojnim promjenama, pred novonastalim roditeljima javljaju se nove uloge i zadaci koje moraju ispunjavati. Iako većina istraživanja pokazuje kako je razdoblje tranzicije u roditeljstvo povezano s opadanjem zadovoljstva partnerskim odnosima, ti rezultati nisu primjenjivi na svih s obzirom da ima parova koji iskazuju povećanje zadovoljstva (Kohn i sur., 2012). Prilikom prilagođavanja na novu ulogu kao glavni izvor nesuglasica parovi iskazuju podjelu zadataka u kućanstvu. Osim toga parovi ukazuju na nedostatak vremena zbog kojeg im je sve teže pronalaziti vrijeme za druženje, provođenje vremena u zajedničkim aktivnostima koje su možda provodili prije dolaska djeteta. Osim toga većina parova iako je iskazala da je svjesna promjena i dalje nisu očekivali količinu stresa koja ih je čekala i to su naveli kao još jedan faktor zbog kojih im je opadala kvaliteta odnosa.

Posebna situacija prisutna je kod neplaniranih trudnoća gdje su posljedice značajnije u odnosu na planiranu. Neplanirana trudnoća direktno je povezana s malom porođajnom težinom, zlostavljanjem i zanemarivanjem djeteta, problemima u trudnoći, depresiji i postporođajnoj depresiji i drugima. Parovi koji su neplanirano dobili dijete najčešće su bili nižeg socioekonomskog statusa, slabijeg obrazovanja, iskazivali su veće nezadovoljstvo odnosima i prije trudnoće i imali su manji sustav socijalne podrške (Yanikkerem i Piro, 2013). Navedeni nalazi mogu biti čimbenici tome kako je depresija i postporođajna depresija češća kod žena koje su neplanirano ostale trudne (Yanikkerem i Piro, 2013). Neplanirane trudnoće povezane su i s većom razinom stresa i kod muškaraca posebice vezano uz financijsku situaciju, bračnu situaciju, seksualne odnose, zadovoljavanje potreba obitelji i druge. Situacija u kojoj su i majka i otac u velikom riziku od psiholoških problema predstavljaju veliki rizik i za dijete koje time ne može primiti adekvatnu skrb (Clinton i Kelber, 1993).

Bitno je navesti kako nije svaka situacija ista te polazi se od toga da će čvrstoća i kasnije zadovoljstvo biti pod utjecajem odnosa među partnerima i prije trudnoće. Tu se naglašava otvorena i iskrena komunikacija koja ako je značajan aspekt odnosa ona u kriznim razdobljima s brigom za dijete doći će kao alat kako bi partneri mogli međusobno iskazivati emocije, brige, kako bi mogli biti ranjivi jedni s drugim i međusobno si pružati potporu u potrebitim situacijama (Ahlborg i Strandmark, 2001).

Socijalni rad kao pomagača profesija ima značajnu ulogu u radu s obiteljima, posebice onima koje se nalaze u kriznim situacijama. Kao stručnjaci svojim radom imamo prilike stvarati pozitivnu promjenu tamo gdje je potrebna. U sklopu pripreme i tranzicije u roditeljstvo svoju ulogu možemo vidjeti u stvaranju preventivnih programa i edukacija mladih ljudi o spolno prenosivim bolestima, sigurnom seksu, značajem redovitih odlaska liječniku i dr. Posebno je rizično područje neplaniranih trudnoća gdje naša uloga može biti značajna u pružanju podrške i savjetovanja partnerima koji se nalaze u situaciji za koju se nisu odlučili niti pripremili, osim pružanja podrške uloga socijalnog radnika je i u razvijanju kapaciteta osobe da se nosi s novim izazovima koji su i će se naći pred njom. Takvu isto potrebu mogu imati i partneri koji su planirali trudnoću, ali prolaze kroz krizni period i potrebno im je savjetovanje i podrška, razvijanje mehanizama suočavanja s novim okolnostima, načini rješavanja problema, pružanja međusobno podrške i druge. Kao stručni i profesionalni znalci imamo priliku svojim znanjem i iskustvom promijeniti nekome traumatično i stresno iskustvo i zbog toga moramo kontinuirano raditi na razvijanju vlastitih znanja i kapaciteta kako bi mogli drugima podijeliti pomoć.

POPIS SLIKA

Slika 2.1., Osnovni obrazac partnerskog sukoba, str. 5

Slika 2.2., Partnerski sukobi pod utjecajem razvoda roditelja, str. 7

Slika 2.3., Sukob partnera vlastitim razvodom, str. 8

7. LITERATURA

- 1) Ahlborg, T. i Strandmark, M. (2001). Beba je bila u središtu pozornosti – iskustva prvih roditelja o njihovom intimnom odnosu. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* , 15 (4), 318-325.
- 2) Batinić, L. (2019). Doprinos iskustava iz primarnih obitelji obaju partnera kvaliteti intimne veze u mlađoj odrasloj dobi (Disertacija). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:526493>

- 3) Belsky, J., Spanier, G. B., & Rovine, M. (1983). Stability and change in marriage across the transition to parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 567-577.
- 4) Boden, J. M., Fergusson, D. M., & Horwood, L. J. (2015). Outcomes for children and families following unplanned pregnancy: findings from a longitudinal birth cohort. *Child Indicators Research*, 8, 389-402.
- 5) Chen, H., Cohen, P., Kasen, S., Johnson, J. G., Ehrensaft, M., & Gordon, K. (2006). Predicting conflict within romantic relationships during the transition to adulthood. *Personal Relationships*, 13(4), 411-427.
- 6) Debeljak, I. (2020). *Suvremena obitelj* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:865624>
- 7) Gabud, A. (2014). Seksualnost tijekom trudnoće. *Sestrinski glasnik*, 19 (2), 136-140. <https://doi.org/10.11608/sgnj.2014.19.029>
- 8) Heubusch, K. (1998). Divorced from reality – divorce and its effects on children are better when conflict ends and a healthier home is established, University of Michigan research. *American Demographics*
- 9) Janković, J. (1995). Teorijska promišljanja o obitelji. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 4(4-5 (18-19)), 433-449.
- 10) Kohn, J. L., Rholes, S. W., Simpson, J. A., Martin III, A. M., Tran, S., & Wilson, C. L. (2012). Changes in marital satisfaction across the transition to parenthood: The role of adult attachment orientations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(11), 1506-1522.
- 11) Litton Fox, G., Fox, B. R. i Frohardt-Lane, K. A. (1982.) Fertility socialization. U: Litton Fox, G. (ed.) *The Childbearing Decision: Fertility Attitudes and Behavior*. Beverly Hills, CA: Sage.
- 12) Małus, A., Szyluk, J., Galińska-Skok, B., & Konarzewska, B. (2016). Incidence of postpartum depression and couple relationship quality. *Psychiatr Pol*, 50(6), 1135-1146.
- 13) Matthey, S., Barnett, B., Howie, P. i Kavanagh, K. J. (2003.), *Diagnosing Postpartum Depression in Mothers and Fathers: Whatever Happened to*

- Anxiety? *Journal of Affective Disorders*, 74 (2): 139-147.
doi:10.1016/S0165-0327(02)00012-5
- 14) Matković, D. (2015). *Motivacija za roditeljstvo* (Završni rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:151299>
- 15) Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (1999). Želja za djecom i apstinencija od djece: odrednice, korelati i mogućnosti društvene intervencije. *Revija za socijalnu politiku*, 6 (3), 241-258. <https://doi.org/10.3935/rsp.v6i3.281>
- 16) Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (2000). Korelati subjektivnog općeg bračnog zadovoljstva žena. *Društvena istraživanja*, 9 (1 (45)), 0-0. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/20297>
- 17) Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10 (1), 45-68. <https://doi.org/10.3935/rsp.v10i1.139>
- 18) Pavičić, M. (2023). Utjecaj primarne obitelji na ljubavne veze adolescenata (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:868539>
- 19) Peleg, O. (2008) 'The Relation Between Differentiation of Self and Marital Satisfaction: What Can Be Learned From Married People Over the Course of Life?', *The American Journal of Family Therapy*, 36:5, 388- 401
- 20) Perelli-Harris, B., Hoherz, S., Lappegård, T., & Evans, A. (2019). Mind the “happiness” gap: The relationship between cohabitation, marriage, and subjective well-being in the United Kingdom, Australia, Germany, and Norway. *Demography*, 56(4), 1219-1246.
- 21) Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2006). Bračni status, financijske poteškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. *Društvena istraživanja*, 15 (6 (86)), 961-985. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/18343>
- 22) Retnosari, E. i Fatimah, S. (2022). Prevalencija i čimbenici koji pridonose Baby Blues sindromu kod majki nakon poroda. *International Journal Scientific and Professional (IJ-ChiProf)*, 1 (2), 64-70.

- 23) Reić Ercegovac, I. i Penezić, Z. (2011). Zadovoljstvo životom, depresivnost i stres kod žena tijekom trudnoće i prve godine postpartalno - uloga osobina ličnosti, zadovoljstva brakom i socijalne podrške. *Klinička psihologija*, 4 (1-2), 5-21. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/158486>
- 24) Reić Ercegovac, I., & Penezić, Z. (2012). Subjektivna dobrobit bračnih partnera prilikom tranzicije u roditeljstvo. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 21(2 (116)), 341-361.
- 25) Robinson, G. E., & Stewart, D. E. (1989). Motivation for motherhood and the experience of pregnancy. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 34(9), 861-865.
- 26) Šimčić, P., & Maričić, J. (2017). Percepcija partnera i partnerskih odnosa u razdoblju trudnoće. In 23. *DANI RAMIRA I ZORANA BUJASA* (pp. 204-204).
- 27) „Trudnoća“. U: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Pristupljeno 27.2.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/trudnoca>>.
- 28) Yanikkerem, E., Ay, S., & Piro, N. (2013). Planned and unplanned pregnancy: effects on health practice and depression during pregnancy. *Journal of Obstetrics and Gynaecology Research*, 39(1), 180-187.